

Крајишка ношња на свесловенској изложби и у крајишком музеју.

Свако село разликује се по нечем једно од другог, а нарочито у ношњи. Ипак има и већих обласних цјелина и крајева са нечим заједничким у народној ношњи. Тако једну цјелину у ношњи чини Босанска Крајина, Сјеверна Далмација са Буковицом и Равним Котарима, Лика, Кордун и Банија у Хрватској и чак Жумберак на граници Крањске. Нарочито је била лијепа и добро очувана ношња народна на томе цијеломе простору прије неких 70 до 80 година. Код женских прво долази дуга кошуља од лана, на којој су прса и рукави потпуно

извезени, а по дну кошуље ударена „узвеза“. Везена је вуницом у три боје: у црвенкастој, плавој и зеленој. Све су то биле биљне боје, које су трајне и не блиједе никада, него што се више перу то су љепше. Кошуља је била опасана тканицом и на њој широки комади плаве или црвене чохе, зване „риза“, са свиленим везом са више боја и поткићена старим сребреним новцем „цванцикама“. По кошуљи се облачио зубун, дуг до испод кољена без рукава. Дјевојке су носиле бијеле зубуне, а жене у врано или затворено плаве. Озада, подну зубуна, пришивена је широка „овтока“ чохе, црвене или плаве, са свиленим везом у више боја. Сприједа је жена опасана сукненом вуненом прегачом са утканим шарама у више боја. На ногама су биле чарапе ишаране и „назувци“ са везом по „ризџ“. На глави је жена имала бијелу мараму од лана која се звала негдје „бошча“, а негдје „јаглук“. Била је сва извезена у три боје. Дјевојка је мјесто мараме носила црвену чохану капу искићену сребреним парама. На прсима су дјевојке и млађе жене носиле „гердане“ од сребрених пара „цванцика“ и са неколико талира-крсташа. И мушки су носили везену кошуљу коју „млада“ носи у своме дјевојачком

руху као дар младожењи и која се „приказује“ на свадби. И на мушком зубуну је била широка „овтока“ са везом. — На већим скуповима код цркве и на „маслима“ (завјетинама сеоским) где је на стотине тако обучених жена и дјевојака, то шаренило, љепота и прелијевање боја засјењава очи кад се посматра на сунчаном сјају.

Дјеломично се та ношња очувала и до данас на горе означеном простору, и то добро у Сјеверној Далмацији са Буковицом и Равним Котарима. У Лици је прије 70 година сасвим ишчезла. Очували су се још неки дијелови те старинске ношње на старим женама у Кордуну, у Банији и у Жумберку на граници Словеније. Иза окупације нестаје те старинске народне ношње у свој Босанској Крајини и то постепено: с једне стране од Лике а с друге стране од Славоније. Очуванија је у Змијању, области између ријека Сане и Врбаса и вароши Јајца и Бање Луке. А најочуванија је до данас, управо очувана у свој потпуности прастаринској, у области Бањолучке Врховине, на десној страни Врбаса око Скендер Вакуфа. То је најљепша наша народна ношња.

Та народна ношња почела је доста рано да привлачи на се пажњу умних и образованих људи, који су показивали дубљег смисла и осјећања за народну умјетност. Почетком друге половине прошлога вијека доспјела је ова ношња први пут и на велику етнографску изложбу.

Године 1867 славила је Русија хиљадугодишњицу свога постанка. Поред осталих свечаности, приређена је у Москви свесловенска етнографска изложба да се види цјелокупан народни живот и материјална и духовна култура свих словенских народа, који су учествовали на тој свесловенској свечаности. На тој изложби је била изложена и ондашња народна ношња из Горње Крајине, а набављена је била ношња и из Босанске Крајине, али није послата кривњом тадањег руског конзула у Сарајеву.

Упоредо су се развиле двије „Крајине“: аустријска „Војна Крајина“ и „Босанска Крајина“. За дио те Војне Крајине од Јасеновца до Тронеђе (Босне, Хрватске и Далмације) уобичајен је назив „Горња Крајина“ За крајеве од Јасеновца до Карловца чује се назив „Банија“, а око града Зриња чује се „Зрињска Крајина“. У близини града Зриња (сада припада

Врбаској бановини) у селу Беговићима родио се прото Никола Беговић. Поред осталог националног рада, бавио се скупљањем народних умотворина и описивањем народног живота Срба на Горњој Крајини. Умро је 1895 г. у Карловцу. Поводом смрти његове, написао је Симо Лукин Лазић, уредник *Врача-Погађача*, књигу под насловом *Србин од Србина* у којој стоји ово написано: — „Године 1867 била је у Москви она славна етнографска (народописна) изложба свесловенска. Тад и протопот Никола Беговић одјезди у Русију *и на изложби тој изложи слике и прилике из крајишког живота и мноштво одијела народног српског са Крајине*. Ови српски излошци врло се допадоше, те Москови одликоваше Беговића великом медаљом споменицом, а кронштатска „Поморска књижница“ именовала га за свога члана и дарова му повељу. Тад се у Москви заједнички сликаше најодличнији људи из свега словенства, а међ њима протопоп Никола Беговић. Ту ћеш слику и данас виђети у многој српскијој кући српској. Најодабранији словенски гости, а међу њима и Беговић, кренуше из Москве у Петроград, да се поклоне цару „Ослободиоцу“ Александру II. Цар их дочека са царицом. А док царска чељад

послуживаше госте „вотком“ (ракијом) цар уочи Беговића, приђе му и ослови га. На царево питање, ко је и откуда је, Беговић одговори да је Србин и православни протопоп српски са Крајине љуте, те поче описивати цару удес лијепог свога народа српског и коваше у звијезде род и народ свој...“ (стр. 68 и 69). Свој пут кроз Русију Беговић је описао у „Застави“, а спјевао је и у „Даници“ двије пјесме: „Москва“ и „На Волхову“.

Тада је у Сарајеву живио Гавро Вучковић-Крајишник као коџобаша сарајевски о коме је Петар Кочић писао, у првом годишту *Развитка* (1910 г.), као типичном Крајишнику. Тај Вучковић родио се у селу Дабру код Санског Моста, а био је трговац у Босанском Петровцу. Све православне црквене општине у Босни и Херцеговини бирају га за свога заступника на „засједанију“ изасланика свих православних црквених оптина Цариградске патријаршије, које је држано у Цариграду 1858 г., јер је он био тада најобразованији и најугледнији Србин све Босне и Херцеговине. У Цариграду се бавио 6 година и по повратку у Босну стално се настанио у Сарајеву. Дописивао је у разне тадање пријечке листове о зулумима по Босни, док

га нису турске власти послале у сургун заједно са два најугледнија Херцеговца, Серафимом Перовићем и Леонтијем Радловићем, који су били доцније митрополити мостарски. Вучковић је написао двије књиге: *Ријеч крајишника* и *Робство у слободи или огледало правде у Босни*. На страни 53-55 написао је ово, са насловом: *Дар московској изложби*.

„— Прошлого времена када дође глас да ће се у Москви изложба отворити, ја сам одмах писао у Бихаћ у крајину Стеви Стричевићу, да ми купи и пошље двије обуке, (народне ношње) једну као шта носе дјевојке, а другу као што носе жене. Кад ми их је покојник послао, ја их одма собом однесем г. Шчуљепникову, руском конзулу, молећи га да буде добар речене обуке у Москву у изложбу послати, додавши му: „кад ће ту бити од сваке стране подарака, нек се што год види и из моје сиротне крајине“ — Ја то нијесам чинио због саме личности г. Шчуљепникова, него из велике симпатије према моме љубезном и сиротном народу и велике Русије.

Више речене обуке кад сам собом однио и предао, била су ту и два руска сликара гт. Пијатцински и Бисов. Они ви-

дећи обуке, замоле мене, те им покажем и попишем, како се која обука именом зове, који списак са собом узму и однесу. Још ме замоле да им нађем једну ђевојку и једну жену, да исте ношње обуку, с којих слике да сниме. И то учиним, доведем моју супругу и једну ђевојку из ђевојачке школе, обучем их, те им сниме слике од којих мени двије дарују“.

Из овога се види да је прије 70 година овај образовани босански Крајишник имао разумијевања за етнографско благо и осјећао потребу да треба изложити крајишку ношњу. Тада је око Бихаћа била ношња каква је данас у Змијању. Као што се види, ношња није доспјела на изложбу кривицом тадањег руског конзула, али је значајно то што су жена Гаврова и једна дјевојка из дјевојачке школе обукле та одијела и у њему их сликала два руска сликара, а Гавро добио те двије слике у тадањој народној ношњи. Ако су сачуване код потомака Гавриних, био би то драгоцјен историјско-етнографски документ из прошлости Босанске Крајине и требало би да се уступи Музеју у Бањој Луци.

Међу најмлађе и врло потребне културне тековине Бање Луке и Босанске Крајине спада и Музеј Врбаске бановине.

Привредној цјелилни и административној јединици Краљевине Југославије, названој Врбаска бановина — чији су историски основи током вијекова формирана Босанска Крајина као геополитишичка формација своје врсте — треба и музеј, гдје ће бити сабрани предмети материјалне и духовне културе народне. Народни живот ма које шире области, у свим својим манифестацијама, огледа се у музеју. Тако исто и она специфична стваралачка способнос тих крајева. Писац ових редака је у приликама да посматра интересовање страних посјетилаца из цијелог свијета за Етнографски музеј и чује изразе дивљења на многим језицима. И посјетилац Музеја у Бањој Луци не може довољно да се надиви томе како да је за релативно кратко вријеме од 5 година толико етнографских предмета сабрано на једно мјесто и стручно распоређено, и да је тако огроман посао тако брзо и успјешно могао да савлада управник Музеја г. Шпиро Боцарић.

За читаоце *Развитка* а и за сваког нашег културног човјека од важности је да су два просвијећена Крајишника и прије 70 година схватили важност излагања народне ношње,

и то још онда када није било музеја ни у Београду ни у Загребу. То је био управо зачетак помисли на етнографски музеј.

Иза рата нагло нестаје народне ношње у Змијању. Везене рукаве скидају са кошуља. Прегаче и везене рукаве купују у оближњим варошима љубитељи старинског веза, којим попуњују свој собни намјештај. Чак и по која странкиња из бијела свијета, Енглескиња и Американка, сврати аутом у Мркоњић Град и купује рукаве и прегаче на пазару и у дућанима. Толика је тражња тог старинског веза да их трговци купују и препродавају у својим дућанима.

У новије вријеме примјењују мотиве народног веза и у домаћој индустрији, а тиме је запослено много нашег женскиња. *Бановинска ткаоница беза и везионица* у Сарајеву учествује на свјетским изложбама и добија признања и одликовања за вјешту примјену старинских орнамената са веза у модерној декоративној умјетности. Нарочито се многа цијене шаре са змијањске народне ношње. Врбаска бановина, у којој је највише очувано нашег најстаринскијег веза, могла би узети највише учешћа у примјењивању тих мотива и шара са ста-

ринске ношње. Ту би се могло да запосли и да нађе зараде
толико нашег женског свијета.

Милан Карановић

